

13 ÍRÁS

I. A „MŰVÉSZETRŐL VAN SZÓ”

Pető Hunor Munkácsy Mihály-díjas szobrászművész Csajághy Laurát ábrázoló alkotását Podhorszki István, Kápolnásnyék polgármestere avatta fel 2020. július 3-án. Ezzel megnyílt *a velencei-tavi Csajághy Laura Színpad, amely a Vörösmarty Emlékház* mellett található fedett játéktér.
(Fotó: Pesti Tamás / Fejér Megyei Hírlap)

Furcsa, izgalmas, néha meseszerű, később harcos, majd mámorítóan csodálatos, mint egy álomszerű lebegés, melynek nem akarsz véget vetni. Hol maga alá temet, hol perzsel, gyakran gyógyít, meggyötör, megrág és kiköp, összetör és boldogságra szül újjá. Éreztet, gondolkodtat, csalódni hagy és biztat, formál, metsz és alakít. Aztán még ezer és ezer módon érint meg, melyek mindegyike balzsam, ha néha úgy érzed, fáj is. Jobbá, jobb emberré formál, alakít és metsz. Ha beléd hasít, nem életnedveid távoznak belőled, hanem tested megnyitott kapuján beléd költözik a Följebbvaló! Az Isten. Aztán a te dolgod, hogy ezt a kaput sose csukd be, kulcsra különösen ne zárd. Ezt jelenti nekem a művészet. Mindegy melyik ága, stílusa, korszaka, megjelenése. Biztos, hogy csak az én igazságom, – mi más lehet, ha művészetről van szó – amikor azt mondom Máraival szólva: „És neveld lelked kérlelhetetlen igényérzetre. A tömegek

világa, csak mohó, de nem igényes... nem mondhatod elég következetesen: ez nemes, ez talmi, ez érték, ez vacak. Ez a dolgod, ha ember vagy, s meg akarsz tartani ezt a rangot.” Sőt, nem csak egyetérték Máraival, de tudom, hogy a saját igazságom szerint, vasbiztosan el tudom dönteni, hogy mi nemes, mi talmi, mi érték és mi vacak. Meghagyva mások szabadságát arra, hogy mást tartsanak nemesnek, talminak, értéknek, vacaknak. Igen, mégis vannak a sokféle ízlésen, művészi szándékon, s a befogadás képességén túl, tisztán felrajzolható határok, melyek félreérthetetlenül jelzik, vigyázz, ez már nem épít, nem metsz és alakít, nem nyit kaput benned, nem érték sem pedig nemesség. Ez már romboló, ostoba és butító ócskaság, ahogyan Márai ír a barbárokról, akik csatabárdal a kezükben megjelentek a kultúra közterein, hogy igény és válogatás nélkül nagy keresletet, kínálatot és árucserét bonyolítsanak le.

Csajághi Csajághy Laura, Csajághy Eleonóra, Leona
([Csép, 1825. február 20.](#) – [Budapest, 1882. február 13.](#)) [Vörösmarty Mihály](#) felesége és
múzsája.

Hasonló gondolatoktól nem tudok szabadulni már bizony hosszú évek, inkább évtizedek óta. Keresem a pontokat, kapaszkodókat, érveket, hol vethetné meg a lábát, egy mindenkit meggyőző érv, program, tanítás, elvárás, igény. És akkor kapok egy meghívót. Színházavatóra. Csajághy Lauráról, az ő nevét viselő színpadról, Vörösmartyról, Csongor és Tündéről, két tenyérnyi, gyönyörű kis tavunkról, Kápolnásnyékről és valami nagyon fontos ügy ébredéséről szól. Első előadás, színházavató produkció, új színház, új törekvés, új szándék, új öröm, ami lehet majd mámorító, álomszerű lebegés, amely perzselhet és gyógyíthat, melynek ezer érintése lehet balzsam, amely jobb emberré alakíthat, s kinyithatja rajtunk a kaput, hogy Ő belénk költözhessen. Aztán a te dolgod, hogy ezt a

kaput sose csukd be, kulcsra különösen ne zárd, de ha bezártad el ne felejtőd, hová tetted a kulcsot. Látni fogod, – vagy ha te nem, akkor fiad, lányod, unokád – hogy szükséged, szükségük lesz rá. Hát, ennyit egy nagyon fontos ügyről, örömteli eseményről, a kápolnásnyéki Csajághy Laura Színpad tegnapi avatásáról. Ez a színpad kapaszkodó lehet, ahol megvetheti lábát a tanítás, elvárás és igény.

A Csajághy Laura Színpad ügyvezetője Kelemen István színművész, a székesfehérvári Vörösmarty Színház társulatának tagja. A szabadtéri színpadon színházi előadásokat, koncerteket, táncelőadásokat láthat és hallhat a közönség a nyári időszakban, ezen kívül több partnerségi együttműködés, fesztiválok, a térség kulturális életét színesítő kezdeményezések kötődnek majd tevékenységéhez.

II.

„... A DICSŐSÉG ÉS A SIKER NEM AZONOS.” (H.B.)

„Nézzétek a gyerekek arcát, a tekinteteket, a figyelmet, koncentrációt, elszántságot.”
(Gulyás Dénes és a gyerekek)

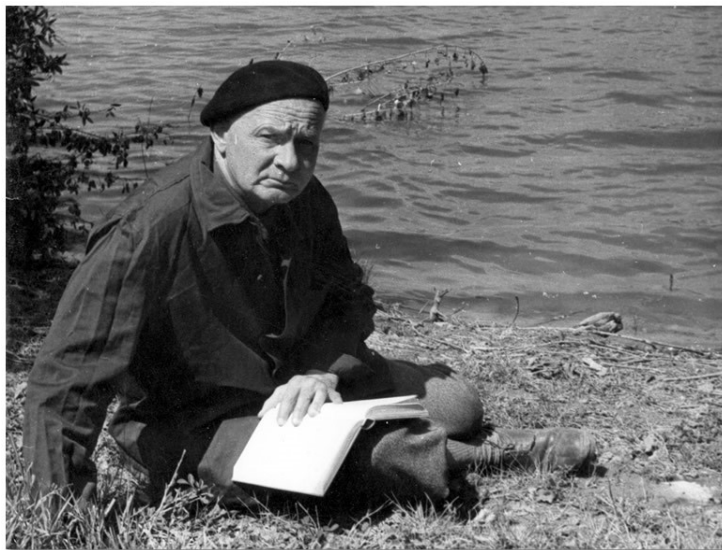
Komoly munkában vagyunk, amint az látható ezen a képen. Nézzétek a gyerekek arcát, a tekinteteket, a figyelmet, koncentrációt, elszántságot. Éppen azt beszéltük meg, a rendezői jobb oldalon, kívül a közönség látóterén, hogy mi lesz a dolguk a tűz-víz képben, ki hova áll, milyen magasra tartja a tortafáklyát. Ennél a jelenetnél évek óta, minden előadáson kicsit ideges vagyok, nehogy baleset történjen, s az előadásról ne is haza, hanem egyenesen vizsgálati fogságba kelljen mennem. Közben az előadás zökkenőmentesen zajlott. Ez a három perc volt a legrövidebb próbaidőszak – ráadásul előadás közben – amit az elmúlt 30 évben, mint rendező tartottam. Úgy, hogy a gyerekek, amikor otthonról elindultak az előadásra, még nem tudták, hogy nézőkből, szereplőkké avanzsálnak. Igen, az arcok mindent elárulnak. Vigyáznunk kellene, mit adunk nekik, és nem csak nekik itt a képen, de minden gyereknek hazánk négy sarka között, mert minden gyermekben ott van ez a nyitottság, ez az érdeklődés.

[Klassz a pARTon - Mozart: Varázsfuvola-est – YouTube \(0:40\)](#)

Az elmúlt években a Klassz a pARTon minden Varázsfuvola előadásán tódultak a gyerekek, hogy részt vehessenek a játékban. Mozart játékában. Amikor a Don Giovannit rendeztem, s a bemutató után a produkció minden résztvevőjének levelet írtam, állt abban egy mondat, amely így szólt: boldog vagyok, hogy Mozart „kollégája” lehettem, s az élet megadta a lehetőséget, hogy az ő zenéjével foglalkozhattam. A Klassz a pARTon Varázsfuvola előadásain minden gyermek, aki közönség elé állt Mozart kollégája volt, ha csak pár percre is. Kerülgetem a forró kását, pedig talán nem kellene. Óvjuk meg a gyerekeket a szórakoztató ipar pusztító hangerejétől és megkérdőjelezhető zenei, művészi színvonalától, mely színvonal, különösen Mozart zenéjével és művészetével

összevetve, bizony ki sem tapintható, hiszen hiányzik belőle a tündöklő rend, a splendor ordinis, ami végső soron a művészet egyik ismérve. A tündöklő rend, amely így, vagy úgy, de mindig megtisztulást, katarzist szül. Ez a ki nem tapintható színvonal zúdul rájuk, sok tucatnyi csatornán, televízióban, rádióban, úton-útfélen, áruházakban, bevásárló központokban, gyors éttermekben és „lassú” éttermekben. És még csak a zeneművészetről van szó, a vizualitásról, a képzőművészetről nincs. Pedig támadás éri a gyerekeket ez irányból is bőséggel. Idéztem már sokszor Mario Vargas Llosa találó megállapítását kimeríthetetlen szórakozásigényünkről, s annak, a kultúrára tett hatásáról. Nem idézem ismét. De ha már a splendor ordinis szóba került, mégis illesztenék ide néhány értelmes és megrendítő mondatot Hamvas Bélától. „Életemnek új korszaka kezdődött, amikor felismertem, hogy a dicsőség és a siker nem azonos. A siker, a kivétel dolga, a tehetségé, mutatvány, cirkusz, rekord, teljesítmény, egyéniség, különlegesség. A dicsőség, a világosság, az egyetemesség, az értelem, az egészség, az igazság dolga. A siker a legkisebb, a dicsőség, a legnagyobb ellenállás irányában fekszik. A siker embere, a legkisebb ember, a dicsőség embere a legnagyobb ember. A siker helye az utca, a dicsőség helye, szívednek titkos kamrája.”

Hamvas Béla (Eperjes, 1897. március 23. – Budapest, 1968. november 7.)
író, filozófus, esztéta és könyvtáros

Nos, meggyőződése, hogy a gyerekeket a dicsőség, az egyetemesség, a világosság és az értelem felé kell vezetnünk. Ebben pedig olyan segítők vannak, mint Mozart, Bach, Schubert és Brahms, Mahler és R. Strauss, Bartók és Verdi, Leonardo és Raffaello, Rembrandt és Picasso. Használjuk ezt ki, amíg lehet....

III. ÁLOM VELENCÉBEN

Reggeli a szállodában, croissant kevés vajjal és pármái sonkával sárgadinnyével. (szédületesen jó az édeskés croissant és a kissé sós-édes prosciutto egy kis sárgadinnyével), majd tea, nem is cappuccino, hanem cappuccio. Vonat, 7 (tegnap ugyan ötöt írtam, de ezt elnézem az olaszoknak) perc múlva Santa Lucia. Frari, Tiziano, Donatello, Monteverdi sírja, hála leróva neki, amiért ezt a csodálatos műfajt megteremtette. Közben eszembe jut, amit akadémista koromban tanultunk ezekről az időkről. Reneszánszból a barokkba. A San Marco karnagya, Istenem, ha az időutazás egyszer csak valósággá válna, elmennék Velencébe meghallgatni őt, sőt, talán elénekelném neki a zenéjét. Rögtön utána Lipcsébe mennék az időgéppel, a Tamás templomba, hogy Bachot is halljam, megkérdezném, mit csináltam rosszul, amikor nem tudtam megfejtetni, hogyan kell énekelni az evangélistát, aztán idehoznám, hogy hallgassa meg Wohltemperiertes Klaviert egy Steinway D-modell zongorán, mondjuk Richterrel. Vajon mit szólna hozzá, vagy Monteverdi ahhoz, ahogyan ma énekelnek az általa teremtett műfaj művelői. Körülbelül itt jártam az álmodozásban, amikor visszazökkentett a hajóduda útban, San Giorgio felé. Fel a toronyba, szinte egyben látni Velencét és nagyon messze az Alpokat. Tovább a Giudecca mentén, vissza a sikátorokba. Rialto lábánál ücsörgés. Újabb séta, aperol spritzer (bevallom, hogy nem is egy, hanem kettő), újabb templomok, elképesztő hangulat, lagúna illat, vagy inkább szag? Kinek, mi.

San Marco

San Marco, szárnyas oroszlánja a hatalmas oszlop tetején, mellette Szent Teodor az inkább krokodilnak látszó sárkánnyal, Wagner és Goethe, Lord Byron,

Casanova, Goldoni, Proust Dickens kedvenc kávéháza, - talán nem véletlenül szerettek ide járni.

A Dózse-palota Velence legnépszerűbb látnivalói közé tartozik, ami a velencei karnevál idején nagyon fontos szerepet játszik, és játszott is a múltban, hiszen a dózsék adtak engedélyt, illetve indították is meg a velencei karneválokat. A Dózse palota a mai formájában az 1300-as évek közepe óta áll, azonban története sokkal korábbra nyúlik vissza, előtte ugyanis erődvár állt a helyén, amiből ma már csak egy a bazilika kincstárépületébe épített sarokbástya maradt fenn.

A Dózse-palota minden szépségével és szörnyűségével. A Campanile és az a hihetetlen szerencse, hogy amikor 1902-ben ledőlt semmit temetett maga alá. Az 1000 éves történelme és minden varázslata itt ül a vállunkon és nem érezzük tehernek. Ebéd egy kocsmában, annak is a belső udvarában, ha ezt egyáltalán udvarnak lehetett nevezni. A spagetti carbonara viszont remek volt, a ház bora inkább csak fröccsnek, espresso, séta tovább. Ízületeink recsegnek már kissé, nem baj gyerünk csak, keressük meg azt a helyet ahol Orsi lányunkkal két éve... na hol is van? A girbegurba utcák, keskeny sikátorok megszedítenek, már nem tudom, pontosan merre is a Rialto, merre a halpiac, a Ca' Doro.

A Teatro La Fenice, magyarul: A Főnix Színház) operaház a Canal Grande partján. Fénykorát a 19. században élte, amikor is számos híres opera premierhelyszínének választotta a korszak négy utolérhetetlenül nagy bel canto mestere, Rossini, Bellini, **Donizetti** és Verdi is.

Aztán egyszer csak a Fenice. Dolgoztam itt. Don Pasquale. Pár évvel később a Fenice leégett. Így járt velem az budapesti Opera és a Teatro Liceo is Barcelonában. És kiderült, hogy nem csak a Fenice főnixmadár, hanem a budapesti és barcelonai házak is képesek poraikból újjászületni. Sőt, az Erkel Színház is kigyulladt egy Don Pasquale előadás alatt, de negyedóra kényszerszünet után folytathattuk az előadást. A nap végén a lépésszámláló a telefonomon 22.000 lépést mutatott. Este vissza Mestrébe a szálloda kertjében még egy falat még egy korty és vége a napnak. Sebeinket nyalogatjuk, mozdulni alig tudunk, sajog a talpam, fürdés, aztán még egy pici foci, elvégre VB van, és mindjárt zuhanás az álomba.

IV. „GIUSEPPE PIROLI SZENÁTORHOZ!

Giuseppe Piroli (1815-1890) olasz politikus, szenátor és Giuseppe Verdi (1813-1901) az 1870-es évek elején

Kedves Piroli!

„Korunk zenei irányzatait és viszonyait figyelembe véve, szerintem a tanítás újra rendezésére kiküldött Bizottságnak, a következőket kellene szem előtt tartania. Nagy általánosságban mozgó elvekről van szó, melyeket Önnek szóban és írásban többször kifejtettem... Nem szabad a moderneket tanulmányozni. Ez ugyan sokak előtt különösnek fog tűnni, de mikor ma oly sok operát látok és hallok, melyek úgy készültek, mint a rossz szabó ruhái, azaz szabásminta után, ezt a véleményemet nem változtatom meg. Tudom, hogy sok modern szerzeményt lehet idézni, mely felér a régiakkal. Mikor az ifjú, szigorú tanulmányait elvégezte, mikor stílusa kialakult, és saját erejében bizalma van, ha hasznosnak tartja, később majd tanulmányozhatja ezeket az operákat, s akkor már nem fenyegeti az a veszély, hogy utánozójukká válik...

Aki énekelni tanul attól azt követelném, hogy kiterjedt zenei ismeretei legyenek; gyakorolja a hang képzését, végezzen igen hosszú időn át szolfézs gyakorlatokat, mint ahogyan a múltban csinálták, gyakorolja a hangját és gyakorolja a világos és tökéletes kiejtést. Anélkül, hogy az ének átérzését külön mester tanítaná neki. Azt követelném ezen felül, hogy a zenében erős és a hangformálásban gyakorlott ifjú, aki hangjával bánni tud, csupán saját érzései által vezetve énekeljen. Az ilyen, nem iskolai ének, hanem ihletett ének lenne. A művész egyéniség lenne. Saját maga, sőt még helyesebben az a személy lenne, akinek szerepét az operában tolmácsolnia kell.

Fölösleges hozzátenni, hogy ezekhez a zenei tanulmányokhoz széleskörű irodalmi kultúrának kell csatlakoznia. Ezek a gondolataim. Lehetséges, hogy a Bizottság ezeket helyeselje? Igen? Ebben az esetben készen állok a miniszter rendelkezésére. Nem? Akkor jobb, ha hazatérek S. Agatába.

Giuseppe Verdi. Genova. 1871. február 20.”

Ezt a levelet Verdi 58 éves korában írta, XIX-ik század végi oktatási rendszer fölött érzett aggodalmában.

Így, a bajai kurzusom vége felé különösen érdekesek az énekesekkel szemben támasztott elvárásai. Az elmúlt évtizedek tanári tapasztalatai alapján, nem vagyok biztos abban, hogy kiterjedt zenei ismeretek dolgában, jól állunk. Vannak természetesen olyan növendékek, akik, hibátlanul olvasnak lapról, és tisztában vannak az összhangzattan és szolfézs rejtelmeivel. Boldogan dolgoztam olyan növendékkel, aki úgy olvasta lapról a darabot, mint más két hét gyakorlás, tanulás után. Ők voltak kevesen. A saját érzések által vezetett éneklésről szóló mondat komoly fejtörést okozhat. Mit nevezünk saját érzésnek? Tanítható ez az átérzés? Taníthatja-e azt bármilyen mester? Nem hiszem. Abban bizonyos vagyok azonban, hogy ez a mondat tökéletesen illeszthető ahhoz a ma időszerű és jogos elváráshoz, hogy ne más énekesek felvételeit használjuk egy mű megtanulásánál segédletként, hiszen akkor óhatatlanul – ha még oly nagyszerű is az – a tőlünk idegen művészi véleményt tanuljuk, s gondoljuk sajátunk, holott az, ily módon csak egyszerű imitáció, plágium, túlzott tradíciótisztelet, művészi és szellemi restség.

Ezek után képzeljük csak el kedves fiatal kollégák, mit szólna Verdi, ha hallaná a manapság oly sűrűn elhangzó ostobaságot, mely így szól: az énekes ne gondolkodjon, csak énekeljen.

Bizonyos ügyek egy napra visszaszóltak. Talán nyolcéves lehettem, amikor életemben először Pécsre jártam. Valami gyári kirándulás volt. Apám, vagy anyám munkahelyén rendszeresen szerveztek kirándulásokat, ahová több busszal családotul indultak a dolgozók. A Széchenyi téren apám hamarabb exponált, mint ahogy anyámmal felvettük volna azt az illedelmes pózt, ami az ilyen emlékezetes események megörökítésénél szokásos, így pontosan azt a pillanatot sikerült lefényképeznie, amikor anyám az öltözkömet hozta rendbe, nevezetesen, az alsó nadrágomat igyekezett a rövid felső alá tuszkolni. Aztán eltelt tizenöt év, s én friss diplomával a kezemben vonatoztam Pécsre, hogy a nyári szabadtéri programokon Monteverdi Tancéd és Klorindájában, mint Testo és Orff, Carmina Burana c. remekében a tenor szólót éneklőként próbáljak feliratkozni Pécs művészeti életének palettájára. Eck Imre emlékezetesen nagyszerű koreográfiát álmódott a zenékre. Mi az árokban Bán Teodóra és Keveházi Gábor, no meg természetesen a szenzációs Pécsi Balett a színpadon. Imádtam Pécsre. A Tettyén laktunk egy bérelt szobában. Megint évek múltak, néha egy-egy koncertre szerződtem Pécsre, a színházban is jártam egy jótékony esten, a székesegyházban Liszt, Kodály, Mozart, Verdi miséket énekeltem, a Palatinusban, ahol Bartók is koncertezett dalestet adtam, sőt, a régiségpiacot is

bebarangoltam, s amit vettem ma is szobám falát díszíti. Valahányszor elsétáltam a színház előtt, arra gondoltam, milyen jó lenne egyszer egy színházat kapni. Ha valaki egyszer azt mondaná tessék, itt van, ha már olyan sokszor nyitottad nagyra a szád, hogy elmondd, hogyan kellene jó színházat, jó operát csinálni, akkor rajta, itt a kulcs a „tiéd” a színház. Aztán rengeteg utazás, színházak, koncertek külföldön, s pár év szünet után megint Pécs. Most már 2011 óta Pécs az otthonom. Színházat kaptam. Igaz a kulcs, amire vágyódtam csak egy részét, az operatagozatot nyitja, - gondoltam, de ezzel nagyon boldog voltam. A színház minden szegletét megismertem. Hamar rájöttem, hogy ez a kulcs nem csak az operatagozatot nyitja, de minden valódi és képzelt zárba illik, s ha elfordítom, kinyithatom az ajtót, s - talán nem vagyok öntelt, s nem csak én érzem így, - akik az ajtó másik oldalán vannak, szeretnek. Van még egy otthonom, Nagykovácsi, s mivel Pécs és Nagykovácsi elég messze van egymástól, a harmadik otthonom az autóm.

Hét év elröpült 2011 óta, sok küzdelemmel, megpróbáltatással, sikerrel és örömmel. Pécs az életem része, az örömöm és várakozásom városa. Amikor péntekenként Nagykovácsi felé veszem az irányt, észreveszem, hogy már Zengővárkonyánál honvágyat érzek. Ha este figyelmesen szimatolok a levegőbe Villány illatát érzem a testes vöröseivel, a Marokkói tanító, a Cédrusok, s az összes többi sokszor köszöntek rám a múzeumban, a Székesegyház és Amerigo Tot és Vasarely és ókeresztény sírkamrák, és Zsolnay és Kodály központ és Pannon Filharmonikusok és Dzsámi és Király utca és Színház és Barbakán és lakatfal és Kálvária és Tettye, mindegy, hogy Pecsuh, Fünfkirchen, Печы, Quinque Ecclesiae, vagy Sopianae s hogy mekkora az a paletta, amire feliratkozni próbáltam, hogy tartogatott-e egy ecsetvonásnyit arra, hogy színezzek rajta, s ha igen, sikerül-e megtennem, nem tudom, de nekem Pécs, a szerelmem, örömöm, vágyódásom, reményem.

V. DECENS DOHOGÁS

Nem könnyű úgy írni a „szakmánkról”, hogy az olvasó ne vádolhasson részrehajlással. Mégis megteszem, hiszen, ha kereskedelmi világunkban széttekintek, veszni látom mindazt, amire sok társammal együtt felesküdtünk, valamikor zeneakadémiai tanulmányaink kezdetekor. Emlékszem milyen hittel elszántsággal, a „jóra” való szándékkal és a rosszra való restséggel sétáltunk át a Liszt Ferenc térről az Operába, az akkor még Állami Hangversenyzenekarba, a

Rádióba, frissen diplomázott énekesek, karmesterek, zongoristák, hangszeres zenészek. Ma is az Opera, a színház, a műfaj deszkáit, karmesteri pulpitusait, zongoráit, hegedűit koptatjuk néhányan. Abba az épületbe tehattuk be lábunkat, ahol előttünk, - csak néhány név – Gustav Mahler, Ferencsik János, Bartók Béla, Oláh Gusztáv, Tóth Aladár, Nádasdy Kálmán, Otto Klemperer, Lamberto Gardelli, Giuseppe Patane, és még annyian, más híres művészek „csinálták” a színházat. Ajándék volt ez. Előlegezett jutalom valamiért, amit az elmúlt negyven évben ki-ki megpróbált, több-kevesebb sikerrel megszolgálni. Azután múltak az évtizedek. Kinek így, kinek úgy ment a pálya. Rosszul, jól, de mindnyájan úgy éreztük, sőt tudtuk, hogy este hattól tizenegyig, mi vagyunk a legfontosabbak. Azért, mert valamit csinálunk, ami megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan, ahol a 2+2 nem biztos, hogy 4, és mégis igaz, amiben mindig, - ha jól csináljuk - ott van a misztikum, a varázslat. Amire csak kevesen vagyunk képesek. Közben emlékeztünk nagy elődökre, akiket szerettünk, szeretünk, de bíráltunk is, mint most minket a feltörekvők. Egy Mozart bemutató Ferencsik pálcája alatt, egy Fischer Annie zongoraest, egy karmesterverseny, társadalmi esemény volt. Emlékszem az első karmesterversenyt Kobayashi nyerte. A díjkiosztó gálaesten rendőrkordon vette körül a Zeneakadémiát, mert mindenki ott akart lenni. Féltették az épületet a rohamozóktól. Richter első budapesti koncertjén, – a legendárium szerint – kevesen ültek a nézőtéren, aztán a koncert második felében megtelt a ház, mert mentek a telefonok, ismerősnek, barátnak, hogy jöjjenek, mert egy zseni zongorázik. A TV-ben magam is tucatszám készítettem zenés filmeket, a rádiófelvételek havi rendszerességgel ismétlődtek. Máshogyan volt ez idegenben is. Egy külföldi utam alkalmával órákat töltöttem egy hanglemezboltban. Schubert felvételeket kerestem, régi nagy énekesekkel. Megtaláltam a Winterreisét, Hans Hotterrel. Sokat mondott a borítóban található ismertető füzet. A felvétel ugyanis 1943 októberében készült Berlinben.

[Hans Hotter; "Winterreise"; \(1943\); Franz Schubert \(1:16:39\)](#)

Akkoriban, a II. világháború, már a vége felé közeledett. Ennek ellenére akkor ott, volt énekes, stúdió, zongora, zongorista, hangoló, és ami a legfontosabb, igény arra, hogy ez a felvétel elkészüljön. Azután történt valami. Most, a demokrácia kellős közepén, a szabadságban, ahol bárki bármit, ami törvényes, (de nem biztos, hogy erkölcsös is) megtehet, mire van igény? Ha végig tekintünk az úgynevezett „kereskedelmin” mindenhol a gagyi, az olcsó, a butító, az erkölcstelen, a szellemtelen, a hazug, az értéktelen ömlik otthonainkba. Erre van igény. Erre várnak az emberek. (?) Így mondják az ellenkezők. Sokat gondolkodom azon, lehet e tenni ez ellen. Johann Wolfgang Goethe írja: „Az embereknek nem azt kell adni, amit kérnek, hanem amit kérniük kellene.” Lehet e tenni mást, mint hogy fogunkat összeszorítva, a „de azért is” elszántságával, a magunk helyén felmutatjuk azt az értéket, amiben hiszünk. Akkor is, ha egyre kevesebb pénzért és pénzből, egyre több megalkuvással, egyre megalázóbb helyzetben kell tennünk dolgunkat. Amikor a fiatal műsorközlő azt mondja, hogy a régi magyar film főszereplője Práger Antal. És még csak nem is helyesbít. Chopin nevét, „Kopin” – így ejti a bemondó a rádióban. A másik riporter, Verdi remekművéről, a Végzet hatalmáról szólva, azt kellemes zenének nevezi. A meleg lábvíz lehet kellemes, egy pohár forralt borral a kezünkben, ha télen átfagyunk, de Verdi zenéje minden csak nem kellemes. Unokaöcsémnél ülünk a Balatonnál este, finom bort iszunk, beszélgetünk, egyszerre a túlsó partról, – nem tévedés, igen a túlsó partról – pusztító hangerővel áthallik az esti buli, – nem is írom, hogy zenéje, inkább – zaja.

Mario Vargas Llosa sorai jutnak eszembe: „Lehet, hogy pesszimistának tűnök, de úgy érzem, hogy elfojthatatlan játék és szórakozáskultuszunkhoz mérhető óriási felelőtlenségünkkel, olyan látványos, de fövenyre épített törékeny várat csináltunk a kultúrából, amelyik az első széllelésre összedőlhet.” Nem először írom le Vargas sorait, és nem utoljára, mert nem lehet elégszer elírni, elmondani. Így múlik el a világnak dicsősége. Ha engedjük! Sok barátommal, kollégámmal beszélgettem erről. A világot mi csináljuk olyanná, amilyen - mondták. Mi akartuk, hogy ilyen legyen. Mi akartuk? Én biztosan nem! Abbahagyom a dohogást, és elindulok Varázsfuvolat próbálni. Mert Mozart olyan kópé zseni volt, aki nem látványos és törékeny várat épített, pedig játszott és szórakozott is sokat.

VI. KEVÉSBÉ DECENS DOHOGÁS

A tegnapi szépségek után, egy kevés bosszankodás. Nem győzöm elégszer leírni, hogy ezeken a kis bosszantó baromságokon, ízléstelenségeken, egy-két, a bajuszom alatt eldünnyögött kritikán kívül, – melyeket e helyt attól tartva nem osztok meg, hogy a rólam kialakult talán nem túl szép képet, tovább rombolom – több szó nem illeti. Egyébként lelki sérülés nem ért. Ezeket a kis horzsolásokat pedig a röhögés gyógyítja. Szóval a gyönyörű napot követő tegnap estét hirtelen a következő inzultus fertőzte. Igen fertőzte, mert azt hiszem, hogy ez az ízléstelen ostobaság, megállíthatatlanul fertőz, mint a pestis a középkorban. Szóval éppen egy deci Syrah-val a kezemben ejtőzöm, amikor az idióta reklám – mi más? – megüti a fülem. Igen ütés volt. Bunkósbottal. Természetesen nem írom ide a reklámozott termék nevét, elégedjünk meg annyival, hogy bizonyos színezőanyagokat ajánlott éppen. Hallom az egyszerű szövésű szöveget, és most jön a bunkósbót – mögötte először Mozart, Requiemjéből a Lacrimosa, majd Verdi Requiemjéből a Dies irae.

[Claudio Abbado - Mozart Requiem - Lacrimosa – YouTube \(2:52\)](#)
(Lucerne Festival Orchestra)

[Verdi - Requiem: Dies Irae \(Claudio Abbado, Berlin ... – YouTube \(2002\) \(2:27\)](#)

Nnnna! Hát ennyi. Néhány percre kerestem az okát, miért e két zseni remekműveiből ollózták undorító módon egy színezőanyag reklámját aláfestő zenét? Talán, mert először elsíratom a régi csúnya lepattogzott festéket, aztán haragra gerjedek és lefestem újra? Nem tudom. Segítsetek, ne maradjak hülye. Vagy csak én érzem, azt, hogy ez megengedhetetlen sértés a két zsenire és műveikre nézve? Nekik, akik gyártják az ilyen reklámokat nem jut eszükbe, (?) hogy ez megengedhetetlen? A Syrah viszont csodás volt.

VII. THOMAS MANN: MÁRIO ÉS A VARÁZSLÓ (Első prózai rendezésem)

Thomas Mann - Mario és a varázsló - manipuláció [Trailer ... (2:21)

Thomas Mann 1930-ban írta meg novellájában az esetet Cipollával, a borzalmas művésszel, aki előadásán hipnózis útján kezdetben mulatságos, majd egyre visszataszítóbbá váló ötleteinek végrehajtására veszi rá a közönséget. Am Mario képes kiválni a tömegeből, és szembefordulni a varázslóval. Ma különösen aktuális. A központban a manipulálhatóság kérdése áll: vajon, mindenki manipulált, és manipuláló egyszerre...? A manipuláció jelen van az életünk minden pillanatában: a párkapcsolatainkban, a baráti viszonyainkban; de ugyanúgy manipulál, vagy manipulálni próbál bennünket szinte minden: a politika, a vallás, a kereskedelem... Feltevődik a kérdés: hol vagyok én, benne vagyok-e ebben az ördöginek feltűnő körben? Van-e saját akaratom, énem, elég vagyok-e ahhoz, hogy megteremtsem önmagam, hogy a magam ura legyek? Ura vagyok-e önmagamnak?

Igyekszem nem elárulni titkokat a Mario próbáiról. Hacsak nem titok, egy-egy szó, vagy mondat jelentésének értelmezése. Részben, mert talán kissé unalmas lenne minden nap erről olvasni, részben pedig, mert olyan lenne ez, mintha egy kvízzjátékban a kérdés feltevője lassanként, betűről betűre megsúgná a megfejtést. Nagy titkokat nem őrzünk, s nem fejtünk meg a próbák alatt. Egyszerűen, csak „játszunk”. Illetve játszanak ők, a színészek, én pedig élvezem, hogy befogadnak engem ebbe a játékba, mint nézőt, segítőt, ötletadót, mint rendezőt. Idézőjelben, játszunk, mert a játék, ha komoly, idézőjelet kíván. Biztos, hogy ebben a komoly játékban van a titok. Amikor Verdi zseniális operáját, a Macbethet rendeztem felvételt készítettem a próbákról. Jó volt visszahallgatni munka közben, mi volt hamis a lélekben, és mi volt hamis frekvenciában, hertz-ben? Éles és érzékeny füllel áldott meg a Teremtő. Hogy hertz-ben, hangmagasságban melyik hang hamis azonnal hallom. Még akkor is, ha az csak negyed, vagy nyolcad hang, néhány hertz különbség is. A lélek,

hamisságát meghallani, nem lehet. Érezni igen. Mégpedig azonnal. Furcsa módon, éppen olyan bizonyossággal, mint ahogyan a hamis énekhangot. Hamis lélek és hamis hang nincsenek messze egymástól, mondhatnám rokonok, s egymást szülik. Várom az évadnyitó nyílt napot. Szeretném, ha sokan jönnének és megéreznék azt az illatot, amiről tegnap írtam. Nemesebb az, mint a leghíresebb, legdrágább parfüm. Hosszabban érezhető, élvezhető, s másokat is illatosít, ha beleszagolnak a színház levegőjébe.

Mindenki tudja mit jelent a szó: spirit, vagy inkább Spirit. Kíváncsi voltam, hogy a latin szótár hány jelentést közöl, spirit cím alatt. Pontosan tizenkilencet. Ebből csupán kettő olyan van, amely rossz, vagy negatív jelentést hordoz. A többi, az élethez, levegőhöz, lélegzethez, lélekhez, költészethez, emelkedettséghez kapcsolódik. Ha a Spiritbe belépsz, csak tizenhét jut eszedbe. S végül egy mondat, melyet bizonyára sokan ismernek. Ebben is szerepel ez a szó. Spiritus ubi vult spirat et vocem eius audis sed non scis unde veniat et quo vadit sic est omnis qui natus est ex Spiritu” „A szél ott fúj, ahol akar, hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön és hova megy. Így van vele mindenki, aki a Lélekből született.”

Kik születtek lélektől, lélekből? Öntelt tömondat következik. A művészet, a művészek biztosan!

VIII. „PÉCS ÉS MUNKA”

A Pécsi Nemzeti Színház kívül és belül

100 nap után először Pécs és munka. Pontosan 100 napja ültem kocsiba Pécssett, maszkokkal fertőtlenítőkkel, gumikesztyűkkel a csomagtartóban, s vonultam önkéntes karanténba. Kétségek, problémák, járvány, bizonytalanság, pénztelenség, online próbák tucatjai, Teams konferenciabeszélgetések, egyeztetések, vélemények ütköztetése és „hómofisz” munka, sok órányi beküldött felvétel meghallgatása, értékelése után végre színházillat, kollégák, élő zene, kávé és szendvics a büfében. Tallér Zsófi, Mátyás operájának összeéneklése. Ajándék!

Tallér Zsófia Mátyás király vándorúton című meseoperáját mutatják be májusban a Pécsi Nemzeti Színház kamaraszínházában.

Látom végre a tekinteteket. Megszólal a zene, apróbb hibák itt-ott, javítások és remény. Talán ez a legfontosabb. Remény. Mindenki felkészült, a szerepeket tudják, a kórus excellál, még egy fiatal, Pécssett először szárnyát próbálgató fiatal srác is a színpadon. Talán kissé megilletődötten, de felkészülten. Olyan ez, mint

egy folytatás kezdete. Megköszönöm nekik a kitartást, a munkát, és hogy nem adták fel. Aztán nekilódulunk, elkezdünk próbálni. Zongorista, karmester, asszisztens, ügyelő a helyén. Én is kottával az asztalomon. A tizedik taktus után érzem, – mint már megszámálhatatlanul sokszor az elmúlt 49 évben, – hogy igen, érdemes, és csak ezt és csak így érdemes. Akkor is, ha valami fatális természeti katasztrófa, földrengés után a színház romhalmazán kellene tennünk ugyanezt, anélkül, hogy tudnánk, a folytatás, ami elkezdődött meddig tart majd, anélkül, hogy tudnánk, eljön e valaki meghallgatni minket. Mert életre, romjaiból is csak így ébredne fel, – mint Főnixmadár – a műfaj, a színház, a zene. Gyógyír a mai nap. Alig állunk meg. Két felvonás, mindenki teljes hanggal énekel. Felkapom a fejem, ha valaki hibázik, de látom, hogy ő is észreveszi, és int – igen tudom, ezt javítanom kell. Vége a próbának. Megköszönöm még egyszer a munkát. Könnyű ebéd, elbúcsúzunk, indulok haza. Holnap kitör a nyári szünet. Majd ötven éve, hogy minden szezon végén, már vártam a nyarat, a pihenést, a csavargást, az esti beszélgetéseket barátokkal a cseresznyefám alatt, a vacsora illatával és hűvös fröccsökkel a poharakban. Most minden megfordult, kifordult, átértelmeződött, a rendszer megbillent, mert nem vágyom a szabadságra. Száz nap, még ha karantén volt is, elég volt. Olyan vagyok, mint egy túlfeszített, túlhúzott vekkeróra, ami hirtelen fél perc alatt teljesíti, vagy szeretné teljesíteni a percet. Hazafelé a kocsiban beszélgetünk. Kirakom őket, a karmestert és a jósnőt – ez a szerepe – az Ignotus utcában. Megpróbálom leengedni a vállam. Már szinte itthon, a Hűvösvölgyi úton araszolok a dugóban, mire nagy nehezen sikerül. Már azon nevetek magamban egyedül a volán mögött – csak be ne lessen valaki a kocsimba – hogy az egyik idióta reklámban azt mondja valaki, hogy kiváló ez a sporteszköz, mert az impulzusai nyomán, az izmok a tízszeresére húzódnak össze. Ejha! Tízszeresére talán inkább tágul valami, mint összehúzódik. Összehúzódni nem a tizedére szoktak a dolgok, ha tehetik? Hiába, a hülyeség örök. Talán egyszer összeszedem az ilyen otrombaságokat, badarságokat, számárságokat, s kötve-fűzve kiadom. Azt hiszem, holnap folytatom a „hómofisz” munkát, és Tallér Zsófi zongorakivonata fölé hajolva megírom, de legalább elkezdem megírni a rendezői példányt, hogy ha augusztus közepe táján nyit a színház, az asszisztensem kezébe adjam. Hát így indult, folytatódott, vagy... nem is tudom, talán így kelt életre számomra ma a színház. Hajrá Mátyás király, hajrá Tallér Zsófi, hajrá társulat(om). Éljen a művészet!

IX. A PÉCSI KAMARÁBAN SOKADSZOR

Edith és Marlene | Stubendek Katalin és Györfi Anna - Pécsi Nemzeti Színház (1:43)

Edith és Marlene - Pécsi Nemzeti Színház (1:03)

Zengedeztem már erről az előadásról, a színészekről, rendezésről, a dramaturgiáról, a zenészekről, egyszer írásban és sokszor szóban. Ismétlésbe nem bocsátkoznék. Inkább a magyarázat, hogy miért újra? Miért még egyszer, s miért – amíg műsoron tartjuk, – bizonyosan sokszor még.

Hallgatom századszor, ezredszer Mozart zongoraversenyeit, Bartók Mandarinját, Bach passióit, Verdi késői operáit, Brahms, vagy Haydn zongoradarabjait, Sztravinszkij Tűzmadarát, vagy Petruskáját, R. Strauss dalait, szimfonikus költeményeit s más korszakos zenék zenéit már évtizedek óta. Hangról hangra ismerem, ezeket. Nem is tudom miért éppen e a darabokat neveztem meg, hiszen jószerivel szinte egész életművükre vonatkozik mindez.

Hallgatni a műveiket, különös öröm, legális kábítószer, hiszen ezek a zenék újra és újra elkalauzolnak, a már jól ismert, mégis újra vágyott világokba, ahol a zene, akkor is katartikus, megtisztító érzés, ha ezredszer halljuk. Ki ne vágya arra a tündöklő rendre, arra a szinte megdicsőítő érzésre, amint a sok milliárd lekottázott hangjegy olvasható, kézzel fogható és lapozható realitásából éteri varázslat születik a koncerten, aztán a záró harmónia után visszaköltözik a kottalapok közé, hogy másnap ismét kalauz lehessen.

Beszélgetünk a kamaraporta előtt. Láttuk, hogy megint megnézted – mondják – s némi értetlenséget látok a szemükben, bár biztos vagyok abban, hogy rosszul nem esik nekik.

Igen, megnéztem, már ötödször – mondom – s biztosan fogom is még. Mert ezzel az előadással is úgy érzek, mint amikor Mozartot, Brahmsot, R. Strausst, vagy Bachot hallgatok. Várom a kalandot, a megtisztulást, s élvezem a felemelő mondatok és gesztusok, ismétlődő sokszínűségét, a színészek játékának rezdüléseit, áradó energiáját. Mint ahogyan a zenei írásjelek, még ha tökéletesen vannak is a helyükön, mégsem ugyanolyanok és mégsem ugyanazt az élményt adják, egy következő koncerten, másik karmester keze alatt, mint adták azt előbb. Színházba ugyanazért járok, amiért koncertre. Minél jobban ismerek egy művet, egy előadást, egy színészi játékot, annál jobban vágyakozom arra, hogy ismét hallhassam, láthassam.

Egy szó, mint száz, Stubendek Kati, Györfi Anna, Darabont Mikold, Vidákovics Szláven, és nem utolsó sorban a muzsikusok, szívesen felülök újra a villamosra, amelyiken ti vagytok a kalauzok!

Edith és Marlene (Körtvélyes László felvétele, 2018. október 4.)

X.
KUKELY JULIA HALÁLÁRA
(Sámsonháza, 1953. szeptember 11. – Budapest, 2017. október 31.)

Egy hattyú száll fölöttem magasan,
Az zengi ezt az édes éneket –
Oh lassan szállj és hosszan énekelj,
Haldokló hattyúm, szép emlékezet!...
(Petőfi Sándor: Tündéralom-részlet)

Hallgatom Mahler második szimfóniáját. Zene! Micsoda zene. Resurrection! Koncertfelvétel, Abbadoval, Luzernből, 2003. augusztusában. Három évvel korábban őt, a mestrot is megfújta már a halál szele. Az arca elcsigázott, sovány, de a halál fölött aratott győzelem mosolya ül rajta. Csátát nyert. Elfogadjuk, vagy lázadunk ellene? Mindegy! A háborút nem lehet megnyerni. Egymás után nézem, hallgatom a felvételeket. Vajon miért tartom ezt a legjobbnak? Mindenki kotta nélkül énekel, még a kórus is. Tökéletes, hibátlan, mégis átél, felemelő tökéletesség. Olyan, ami kijár a megmagyarázhatatlan varázslatnak. Az utolsó hang után Abbado imára kulcsolja kezét és meghajol. Azért az övé a legjobb, mert a közelében járt, annak, amitől félünk? Mert tapasztalata van a meghalástól való félelemről? Ahogyan Márai írja: nem a haláltól félek, hanem a meghalástól.

Gustav Mahler: Symphony No. 2 "Resurrection" (Lucerne Festival Orchestra, Claudio Abbado) (1:26:28)

0:00 Gustav Mahler: Symphony No. 2 "Resurrection" **1:37** I. Allegro maestoso **22:26** II. Andante moderato **32:18** III. [Scherzo] In ruhig fließender Bewegung **43:38** IV. Urlicht. Sehr feierlich, aber schlicht **48:42** V. Im Tempo des Scherzo. Wild herausfahrend - "Auferstehn"

Az Akadémia kisterme mellett a folyósón, a tenyérenyi öltözőben, sőt a WC-ben öltöztünk, sminkeltünk, skáláztunk, vártuk, hogy megtehessük az első lépéseket. Közel az aprócska színpad. Kellékek, jelmezek az Operából. Ezekbe öltözött Házy, Ilosfalvy, ezeket a kellékeket használta Moldován és Simándy. Kezdők vagyunk, szinte hályogkovácsok. A tűz persze lobog. Segít a jelmez, a kellék, és a tudat, hogy ki viselte, érintette kezével. Manon második felvonás, áriák, jelenet. Szeme villan, bocsánatot kér, mert elhagyott. Óh Manon, hova süllyedek még veled én... nyakán csillog az ékszer. Megmarkolom, letépem, a sok apró gyöngy százfelé pereg. Az ékszer csábít, mint a démon, s elárulsz egy csillogó gyöngyért... gurul a sok üveggyöngy az árokba, a zongorába Patkó Jóska fejére, kottájára, a közönség lábai elé az első sorban. Talán nem így kellene, de elönt az indulat, megfogom a karját és szinte a földhöz vágom. Még erősebben kezd engesztelni, hogy engem szeret nem az öreg kitartót. Élvezi, hogy innen kell győznie, a földről, a megalázottságból, ékszertelenül, mezítelen lélekkel, guruló üveggyöngyök között. Mindketten elfelejtjük, hogy ez egy vizsga, „csak” egy vizsga. Megérezzük mindketten, hogy miért érdemes ezt a pályát csinálni. Lehetünk mindketten mások, mint vagyunk valójában, s nem jár érte büntetés. „Én a bolond az isteni gondviselésnek forгатagába kerültem, játszhatnék én is a nappal, s nem jár érte verés.” Taps, sötét. Izzadtan az elhaló taps után a lesminkelés és jeles előtt, odafordul hozzám és azt mondja: jaj Dini olyan jó volt amikor földhöz vágta és letépted a nyakláncot a nyakamból. Nézd, még fel is vágta a bőröm a damil, - mondja, majd megfordul, izzadt tarkójáról felsimítja csapzott haját. Vékony csíkban folyik nyakán a vére, rá, az előd jelmezére. Sok hamis ékszer, bizsu, üveggyöngy díszítette őt aznap este. Mind a színpadra

hullott, mert hullhatott, vékonyka damillal fűzték egybe... Az igazi ékszer, az igazgyöngy, ami nem hullott aznap este a színpadra, a torkában, lelkében volt. Azt nem téptem le róla. Hogyan téphetném a semmibe, amit csodálok?

Csak álltunk fáradtan, idegesen, és mérgesen a késés, londoni várakozás és kilenc óra repülés után New Yorkban a Kennedyn, a nélkülünk felszállt repülőt bámulva.

Dini, nekem mindegy, de vigyél Philadelphiába – mondta. Gyorsan átírtam a jegyeket egy másik járatra. Két óra várakozás után a B akárhányas kapuhoz tereltek, de ott gépet nem láttunk. Kinyílt a kapu. Gép sehol, lépcső a betonra, ő amint meglátta a gépet, azzal a lendülettel, riadt tekintettel fordult vissza s a szokásosnál hangosabban fejezte ki nemtetszését. A stewardess biztatása, miszerint: ne féljen, ez egy nagyon biztonságos gép, nem alterálta az ő véleményét. Tántoríthatatlannak bizonyult abban az elhatározásban, hogy ő bizony inkább New Yorkban alszik, és majd holnap... Mit holnap? – kérdeztem. Holnap Philadelphiában kell énekelnünk, nem New Yorkban. Ott – talán – majd pár év múlva, ha most itt nem tolunk el semmit. Úgy kellett feltuszkolnom a gépre, ami egy 12, vagy 16 személyes, légcsavaros izé volt. Nem mert az ablak mellé ülni. A gép alacsonyan repült, minden ízében rázkódott, a vihar dobálta. Falfehér arccal markolta a kezem, s közben arra biztatott, hogy kérjem meg a pilótát, ne döntse annyira a gépet. Jó – mondtam – ha landoltunk, megkérem. Ugyanaz a szenvedély munkált benne, – mikor lehetetlent kért tőlem, – mint ami saját helyén, ahol elemében volt mindig, a színpadon.

Nem szerette Amerikát.

Kukely Júlia Violettaként (Verdi: Traviata)

Párizst annál inkább. Dinocskával, – ahogyan lányukat akkoriban hívta – jött Párizsba Violetta énekelni. In floribus. Lelki, hangi, technikai állapotában. Szikrázott, vibrált. Kicsit megint a kisteremben éreztem magam, mint anno a vizsgán, hogy együtt énekeltünk. A harmadik felvonásban, ugyanúgy meggyötörtem őt, mint a kisteremben. A tűz ugyanaz, a szenvedély egy érettebb nő szenvedélye. Olyané, aki tudja mi vár rá, és mindent feltesz a szerelemre. Tartottam a haldoklót a karomban...

No, non morrai, non dirmelo
Dei viver, amor mio
A strazio si' terribile
Qui non mi trasse Iddio.

Ó, meg ne halj, ne mondj ilyet
Ne hagyj el, drága életem.
Kegyetlen kínok kínját
Ne mérje rám az Isten
(Verdi: Traviata, III. felv.)

Aztán vacsora és hajnalig duma.

Izgalom Modenában. A verseny napjának délelőttjén, reggeli után...- Dini otthon hagytam a szempilla sütővasamat, tudod, amivel a műszempillát ragasztjuk az igazihoz. Most ragasztod, vagy sütöd? - kérdeztem, mert soha nem értettem, hogyan képesek a nők különféle vasakat a szemük közeléhez illeszteni. Jaj, ne máááár! Segíts, vegyünk egyet. Alkalmas boltot hosszasan kerestünk. De megérte. Hézagos olasz nyelvtudásomat bővíthettem, mert pár perc magyarázkodás után a kiszolgáló szinte felsikított örömeiben. Azóta tudom, hogy a szempilla sütő, vagy ragasztóvas olaszul: piegaciglia. Délután tarolt a verseny első fordulóján. Bravo Giulia kiáltott fel a színpadra Pavarotti. Aztán csak lobogott, és lobogott egész este, és másnap és még hazaértünk után is, mint ahogyan lobogott évtizedekig, egészen, amíg az utolsó ajtó, - vagy inkább hiszem, - valaminek az első ajtaja most ki nem nyílt előtte.

Nehéz arról írni milyen volt ő. Itt volt velünk a kezdetektől. Ha megfogalmaznám, ha képes lennék megfogalmazni, szinte azonnal veszítene varázsából. Ha definiálható lenne, mitől volt ő olyan amilyen, talán azonnal úgy éreznénk, hogy megismételhető, reprodukálható lenne, valamilyen leírható, vegytiszta képlet szerint. De abban a pillanatban megszűnne a varázsa, megszűnne az, amiért színházba megyünk, vagy megcsodáljuk az Éjjeli őrjáratot, a Sziklás madonnát. Megszűnne művészeknek lenni, mert éppen a

megmagyarázhatatlan titok válna magyarázhatóvá, s egyszersmind hétköznapivá, vagy taníthatóvá. Márpedig meggyőződésem, hogy a művészet nem tanítható. A művészetről való gondolkodás irányítható, utak megmutathatók, de, hogy mi is valójában, hogyan „állítok elő” művészetet, az bizony megtaníthatatlan. Benne megvolt az a művészi képesség, tehetség és elszánás, – ahogyan Faludy írja – az embert a saját gyarló földi léte fölé emelje. Lám, még Faludy is költőien, és tudománytalanul beszél erről. Nincsen olyan hatalmas tábla és annyi kréta, és az a tudás, hogy az ezt magyarázó és bizonyító képletet bárki felírhasa.

Kukely Julia (Ellen Orford) és Varga Tamás (John) B. Britten: Peter Grimes c. operájában
(Fotó: Mezey Béla)

Istenem, mennyit kapaszkodtam, mint Peter Grimes, hogy méltó legyek a tanítónőhöz. A gyerekgyilkos halász, aki tudja, hogy ha piros az ég alja és keleti szél fúj, akkor kell makrélára menni. Ha felhős az ég és déli szél fúj, akkor tőkehalra. Mindent tud a maga szintjén. Még arra is képes, hogy a halott gyerekekkel együtt elsüllyessze a hajóját és önmagát. Grimes a testet táplálja, a tanítónő a szellemet. Grimes a halász napi, biológiai túlélésért dolgozik, Ellen a tanítónő a szellem gyarapításáért. Neki való szerep volt. Ujjaim megálltak a betűk fölött. Tolulnak az emlékek. Válogathatnék. Nem teszem.

Kukely Júlia és Gulyás Dénes (Verdi: Falstaff)

Azért nem teszem, mert emlékekből összeállhat egy történet, akár vidám, akár szomorú, sőt, ha jól mesélik, vagy írják még akár filmszerűen is pereghet előttünk, s utána összebújva mesélhetjük, akár egy pohár bor mellett egymásnak, a következő történetet, s mindegyik előtt vagy után elmondhatjuk, hogy Isten nyugtassa. Majd valaki szájából elhangzik: emlékeztek... s jön a következő. Így is megtartható az, aki elment. De jó lenne őt más módon megtartani. Egy társaság, ha összejön, és az alkalmas témák után viccek mesélése következik, mindig úgy érzem, kifogytak az értelmes, szellemet és agyat mozgató mondanivalóból. Ne járjunk így mi is. Méltatlan lenne hozzá, mert élete, művészete, sosem fogyott ki a szellemet és agyat próbára tevő szándékból. Ezt a szándékát mindig tett követte, s bár a művészet egyik csodája, hogy – s ezt sokszor mondtam, írtam - nem él a $2+2=4$ igazságával. A művészet számomra akkor művészet, ha a művész elhitelem, hogy $2+2=5$, és nem jól nevelt, illedelmes kisdiákként próbálja bizonyítani tehetségét a $2+2=4$ unalmas igazságával. Kosztolányi Dezső azt írja valahol, hogy ha egy átlagember, aki bár lehet mégoly nagyszerű ember is, azt mondja önmagáról, hogy ő egy kávédaráló, akkor jönnek fehér köpenyes ápolók, kényszerzubbonyt húznak rá s elviszik. Ha ugyanezt egy művész mondja, akkor az emberek köré ülnek, meghallgatják, amit mond és elhiszik, hogy ő egy kávédaráló. Sőt olykor – s ezt már csak én fűzöm hozzá – a nézők, hallgatók is elhiszik, önmagukról, hogy kávédaralók. Valami ilyesmiben áll a nagyszerűsége annak, amit mi csinálunk, s bár önteltségnek látszik, kimondom, leírom, hogy éppen ettől vagyunk, mi művészek mások, érzékenyebbek, megértésre és gyámolításra vágyók, titkosabbak, szerethetők és idegesítők, semmibe vehetők és felmagasztalhatók, sértődékenyek, lázadók, nem felejtők, és nem felejthetők.

Végül, ha Petőfivel kezdtem, vele fejezem be. Ha nem is az ő soraival, használva azokat.

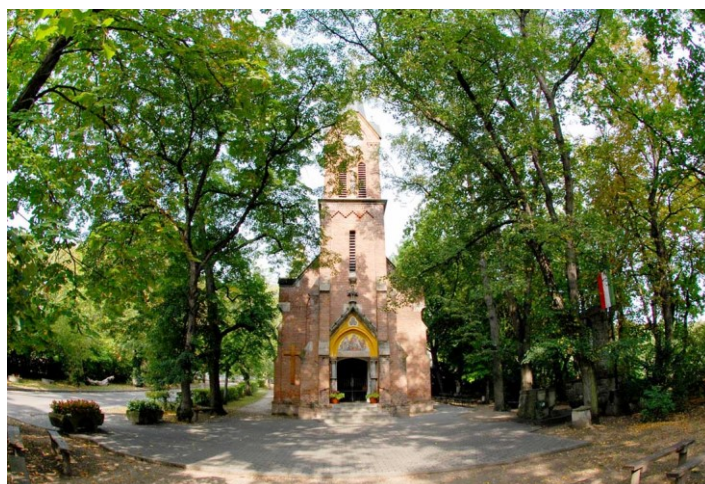
Énekeljen hosszan bennünk a hattyú, a szép emlékezet róla.
Néha leszállhatna közénk, s én elhinném neki, hogy kávédaráló vagyok.
Isten veled Juli. Legyen az álmod könnyű, pihenésed, hűvös és nyugodt.

Goldmark: Téli rege /A Winter's Tale - Duett (Kukely Júlia ...

Karl Goldmark: Ein Wintermärchen /A Winter's Tale - Duett Perdita-Florizel
Perdita: Júlia Kukely, Florizel: Dénes Gulyás, Conductor: Ervin Lukács (Sung in Hungarian) MR Szimf.
Zenekara és Énekkara / Hungarian Radio Orchestra & Choir (1980)

**XI.
HAYDN MISE A SZENT ANNA PLÉBÁNIÁN
(2020. VII. 26.)**

Leányfalu, Szent Anna Plébánia

Anna. Gyönyörű név, és hozzá illő gyönyörű nap. Meleg van, de nem kánikula. Irány Leányfalu. A Szent Anna templom előtt, a tenyérnyi

kis téren 250-300 ember, szentmise a fák árnyékában, mint már annyiszor az elmúlt években ezen a napon. Élő zene, szimfonikus zenekar, kórus, szólisták, Haydn: Paukenmesse, illetve a szentmisébe.

[J. Haydn missa tempore belli Leonard Bernstein – YouTube \(58:12\)](#)

(Missa in tempore belli (Kriegsmesse; Paukenmesse), C

A szentmise így két óra hosszan tart. Minden évben itt vagyunk ezen a napon. Az alkalom és a szerző végtelen számú órát is megérdemelne. Nem csak a szerző és az alkalom miatt járunk ide, de személyes kötődés miatt is – hiszen az egyik szólista édesapja vagyok. Leányfalu, gyönyörű név. Van benne valami „annás”, valami nőies, valami leányos, fiatalos és vonzó. A Duna illata is odalátogatott a templom elé, miközben Haydn is ott ült közöttünk, még mosolygott is talán. Nem tudom ki látta őt a 250-300 hívő közül. Én láttam. Mosolygott. Meg talán a zenészek is látták, akik előtt kottapult ágaskodott, s ahogyan a figyelem csendjét hallgattam, a hívők is tudták, vagy érezték, hogy itt van. Megszólal ennek a zseninek a zenéje. Maga a tökéletes arány, a szinte matematikai törvényekkel is leírható eredmény, mely hiába lekottázható a számok nyelvén, mégis tartogat valami titokzatos csodát, mely szinte meghazudtolja a számok egyértelműségét, a tökéletes harmónia, a mondanivalóhoz illeszkedő hibátlan és zseniális szerkesztés.

Hallgatom a zenét, s közben arra gondolok, Szvjatoszlav Richter, a huszadik század, számomra meghatározó és – ha ki lehet ilyesmit mondani – legvarázslatosabb zongoristája, s mint ilyen, az előadóművészet, – beleértve mindent ágát az előadóművészetnek – legnagyobb hatású, legtitkosabb és legvarázslatosabb művésze, miért mondta, hogy Haydn nagyon közel áll hozzá. Közelebb, mint Mozart.

[J. Haydn - Piano Sonata no.33, Hob. XVI/20 - Sviatoslav Richter ... \(29:00\)](#)

[00:28](#) I. Moderato [13:11](#) II. Andante con moto [21:45](#) III. Finale – Allegro

Moscow, 8 December 1991

Csak ülök ott a téren, elfelejtem, hogy az akusztika nem a legtökéletesebb, hiszen a hangok – szabad tér lévén – el-elröpülnek néha a felhők fölé. De hol másutt is volna helye ezeknek a hangoknak, mint a felhők fölött magasan, a Teremtő közelében? Szerintem Ő is hallani akarta mit is kezdett azzal a tehetséggel Haydn mester, amit Tőle kapott.

Szalay Zoltán atya

A szentmise véget ért, menjetek békével – mondja Szalay Zoltán atya a plébános. Igen, azt hiszem, megéri Annának lenni ezen a napon, Leányfalun a Szent Anna templom előtti téren. Magamban felsorolom a volt növendék és kolléga Annákat – elég sokan vannak, s arra gondolok, milyen szép lenne, ha jövőre mind itt lennének ezen a napon. Talán, ha ezt olvassák.... Meglapogatom a hátát a személyes kötődés alanyának, s a kocsiban hazafelé, elhatározom, hogy a pisztráng mellé formabontó köretet készítek, vékony szeletet vágok hozzá a saját kovással készített kenyereimből, Thummerer könnyű rozéja és Királyleánykája is jó hideg már otthon a hűtőben. Lehet, hogy ő is, a Királyleányka is Anna? Illene hozzá ez a nap.

Aztán otthon a ropogós pisztráng után egy korty a könnyű rozéból, negyed korty – talán két cent sincsen-- az ágyas szilvából, karamell és almáspite fagyí, kávé és pipa. S mindez egyáltalán nincsen messze a helytől, Leányfalutól, Szent Anna templomtól, és az ígétől, az alkalomtól, a Teremtőtől, hiszen így, vagy úgy minden mögött, mellett, fölött ott van Ő, akinek megköszönöm mindezt. Ismerős, vagy ismeretlen, idegen, vagy barát, ellenfél, vagy velem azonos fél, mindegy. Mindenkinek kívánok egy ilyen Annás, Duna illatú, Haydn zenés,

pisztrángos, saját kenyeres, fagyis, rozés, kávé, ágyasszilvás és pipás napot. Ránk férne minden héten egy Anna nap.

TIZENKETTŐ 65.

Gulyás Dénes (Budapest, 1954. március 31.) Kossuth-díjas és Liszt Ferenc-díjas magyar operaénekes-tanár, érdemes- és kiváló művész, 2006-2014 között országgyűlési képviselő a Fidesz színeiben, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára, a Pécsi Nemzeti Színház operaigazgatója

Ma kora reggeltől egyhuzamban csipogott a telefonom. Egy ideig felkaptam és elolvastam az üdvözlő sorokat, aztán letettem arról, hogy mindegyikre válaszoljak. Egy időre ki is kapcsoltam, hogy a Márió délutáni próbája, a világítás helyreigazítása és az előadás alatt meg ne nyikkanjon. Előadás után, amíg hazaértem, úgy jó 150 csipogást hallatott.

A következő sorokat köszönetképpen mindazoknak szánom, akiknek neve olvasható itt alább, azoknak, akik az üdvözlőleveiket e-mail üzenetben, vagy sms-ben elküldték, de mindenki előtt anyámnak!

Születésnap, a 65-ik. Sok ez? Ha annak érezném, akkor sok lenne. De nem sok. A Spirit Színház jóvoltából indult a születésnap „ünnepségsorozat”. Ott kezdtük 23-án. És a Zeneakadémián fejeztük be 31-én este.

Kedves ugyan, szerintem mégis furcsa szokás, hogy aki a születésnapját üli, önmagát ünnepli, s az összes kedves köszöntés – én 520-nál megálltam a számolásban – neki szól, a valamikor megszületettnek. Ó, igen, nagyon jó érzés ez. Mégis. A születésnap ünnepsége inkább az anyának jár. Kötelezően kijár!

Annak, aki nélkül...! Annak, aki életet adott, annak, aki aggódott, sőt még most is - hogy napokon belül a tizedik X-be lép – aggódik, odafigyel, érdeklődik és pestiesen szólva, képben van, nem csak a mi dolgainkkal, de a világ dolgaival is.

Pedig amióta ő életet adott, neki járna napi 520 köszöntés és köszönöm, és odafigyelés és aggodás azoktól, akik nem lennének nélküle. Igen, mi ketten vagyunk Gyuri bátyámmal, de ketten együtt sem lennénk képesek arra a teljesítményre, ami anyáknak kijár. Bár eléggé igyekvőek vagyunk mindketten, de most, hogy bizony már közelebb járunk az ötvenhez, mint a negyvenhez a mi lépteink is lassúbbak.

Szóval ünneplések, köszöntések, ebédek, vacsorák, pezsgőzések, barátokkal, gyermekeinkkel és párjaikkal egész héten. Itt-ott azért munka is.

Ez a gyönyörű hét, zenével indult és zenével zárult. Ránki Dezső és Klukon Edit játszottak az első pillanatban és ma este ők és Ránki Fülöp játékaival fejeződött be a Zeneakadémián. Ők hárman adtak egy jótékony koncertet a János Kórház javára. A kórház javára és az én örömömre, csodálatomra. Véletlenül esett egybe a koncert napja a születésnapommal. Senki nem szervezte, időzítette így. Egyszerűen csak így lett. Véletlenül. Véletlenül? Mégis lélekben szenttelenül odatolakodtam, s ezt a zenét és játékot magara vettem, mint ünnepelt.

Liszt, Kodály, és Dukay művek szólaltak meg. A művek és a zongorákból kibuggyanó, hol áradó, hol nemesen visszahúzódó hangok, az EMBERI SZELLEM zenéje, mely minden mástól élesen, tisztán és összetéveszthetetlenül különbözik, magasba emelt. Ez az, az EMBERI SZELLEM, amely rokon Michelangelo és Thomas Mann, Rembrandt, és Picasso, Bach és – bár furcsa párhuzamnak tűnhet – Mahatma Gandhi és minden olyan előd, vagy kortárs szellemével, aki a JÓHOZ tesz hozzá.

Csak ültem ott a jobb oldal 9-ik sor 3-ik székén, s ámuldoztam a sok csodán. Liszt máig ható zsenialitásán, Kodály gyönyörűségén, mely sokkal messzebb mutat annál, mint ahogy szeretjük, mert a miénk. Közben úgy érzem, nincs a helyén Kodály. Sokkal többet érdemelne. És Dukay Barnabás végtelenül letisztult, bölcs, felemelő, áttetsző, de ha a mélyére nézünk, hallgatunk, sokat és örökérvényűt adó miniatűr, pár perces, de a mindenséget magába foglaló adományai! Csodálatos! Ott ült a 10-ik sor 2-ik székén mögöttem. Meg is szorongattam a kezét párszor. Mióta a pályán vagyok, élő szerzőtől nem kaptam ennyi elgondolkodtató szépséget, tiszta arányt, tündöklő rendet. Edit, Dezső és Fülöp! Amikor a zongorázás egyenlő az alkotással! Nem veszem észre, hogy

zongoráznak. Nem veszem észre, nem csodálkozom rá, a teljesítményre. Az ilyen muzsikálás nem zongorázás, hanem létezés, egy másik dimenzióban. Véletlenül éppen a zongora az eszköz. De nem cél, hanem „csak közvetítő eszköz”. Csak történik valami, szinte időn kívül, s úgy érzem magunk fölé teremtdünk, megszületünk. Mint ahogy anyám teremtett engem, 1954. március 31-én.

XIII. HAJNALI GONDOLATOK UNOKÁVAL, ALTATÓDALOKKAL

Marci-variációk*

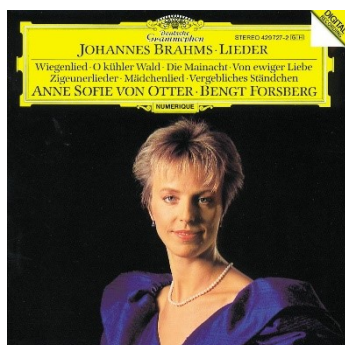
Nézem a képeket. Alszik. Nyugodtan, édesen, szinte lebegően. Nézem a képet és hallom a szuszogását, érzem az illatát. Igen, talán giccses, meg hú, de érzелgős, meg nem korszerű divat, közben Schubert és Brahms bölcsődalait hallgatom Gundula Janowitz és Anne Sofie von Otter varázsos hangján, és elképesztő muzikalitásán ámulva. Hallgatom egyszer, aztán megint és még egyszer, s még egyszer, közben nézem a Murillo angyalokat meghazudtoló tíz hónapos szépséget, ahogyan alszik. Hallottam őket már sokszor, de nem elégszer. Nézttem a tíz hónapos angyalt, de nem elégszer, és hallottam szuszogását, amikor talán két hónaposan a vállamra hajtva fejét, a pocakomon szinte térdelve mélyen és nyugodtan merült álomba.

Gundula Janowitz; "Wiegenlied #2"; Franz Schubert (2:57)

Schubert: Bölcsődal

Gundula Janowitz--Soprano Irwin Gage—Piano

Anne Sofie von Otter – Brahms: Wiegenlied **(0:46:38)**

Ez a Schubert nagyon tudott valamit. Valami letisztult nagyszerűséget. Tiszta és fátyolszerű csillogást, ami nem hivalkodó, inkább szentséges, mint a Frari oltárképén Mária tekintete. Ha nézed, értelmét azonnal feltérképezed, tudod miről szól, szinte azt hiszed, hogy egyértelmű. Mögötte, vagy inkább fölötte mégis van valami, ami nem feltérképezhető, nem magyarázható, nem érthető, csak tudható. Mint Schubert dalának ritmus és harmónia készlete, egysége, kézenfekvő vonulatai. Mert azt, ami szent, szentséges csak érezni lehet, magyarázni, érteni, nem. 31 évig mosolygott rá Isten. Még akkor is mosolygott rá, amikor fekete drámákról, halálról, halálban való megdicsőülésről, elvesztett szerelemről, komponált zenét. 31 évig vezette a kezét. Aztán Brahms, a furcsán kedves, döcögő ritmusával, mintha mondani akarna valamit, mintha egy mozdulatot, rajzolna.

Schubert - Nachtstück - Fischer-Dieskau / Moore 1958 ... (5:55)

Franz Schubert Nachtstück D.672 (Johann Baptist Mayrhofer) Dietrich Fischer-Dieskau

Gerald Moore

Studio recording, Berlin, 23-25.V.1958

Földszagú a kezem, pedig kesztyűben dolgozom. A kert olyan szerelem az életemben, mint Schubert zenéje. Hallom a fűszálakat, amikor reggel korán kávéval a kezemben kimegyek, mint Mayrhofer érezte versében a fűszálakat, amikor leírta: Nachtstück: Die Gräser lispeln wankend fort... Schubert talán legcsodálatosabb dalát komponálta e verssorokra. Izzadok, elfáradok. Észre sem veszem és ebédidő. A teraszról lenézek a kertre, s titokban és öntelten arra gondolok, milyen ügyes vagyok, hogy abból a gazos, elhanyagolt dzsungelből ezt varázsoltam ide, mégpedig egyesegyedül. Ebéd mellé egy pohár Babarczi olaszrizling, aztán még vissza, hogy a szomorú barkafát átültessem. A lépésszámláló tízezret mutat. Valamit dolgozni is kellene – gondolom, s elkészítem a jövő heti pécsi próbarendet, online próbát, megbeszélést tartok az őszi bemutató szereplőivel. Kovászt etetek, begyúrom, kelesztem a holnapi kenyérnek valót. Még mindig nincs este, írok is, amíg érzem, hogy érdemes. Este pedig dühöngök egy kicsit, hogy a kilencven valahány csatorna közül talán öt van, amit érdemes....

Szörnyű a járvány, főleg mert nem ismerjük ezt a nyavalyát. A számokat tekintve azonban, talán elmondható, – bár nem vagyok szakember – hogy a félelem, pusztít igazán. Tizenegyedik hete, élek önkéntes karanténban. Amikor elkezdtem, azt hittem nehéz lesz. Talán furcsa, de leírom. Bárcsak mindenki ilyen karanténban vészelhetné át a bajt. Tele van szépségekkel. Tele van verssel, könyvvel, zenével, virággal és barkafával, frissen nyírt fű, és kisült kenyér

illatával, olaszrizlinggel, Marciban való gyönyörködéssel, gyermekeim telefonhívásával, tízezer lépéssel, földszagú kézzel, esti álomba zuhanással, hajnali félálomban a következő pécsi produkció színpadképével, s innen már csak egy lépés, pár perc, reggeli kávéval a kertben.

* [/Gulyás Dénes – Wikipédia/](#)

**Marci portréit a szerkesztő kérésére, a szülők és a szerző szíves hozzájárulásával tettük közzé (A Szerk. megj.)